

DiYAR.....

Yonca Hürol Al

Geçtiğimiz yüzyıl, bütün dünyada çok çeşitli *insan hareketliliklerinin* yaşandığı bir yüzyıl olarak anılacak.

"Maalesef bu sayıların bu kadar yüksek rakamlara ulaşması son senelerin ürünü..."

"İnsanlar yoğun bir biçimde iç savaşlardan kaçmaktadırlar ve iç savaşlar uzun süreli etnik nefretlere dayanmaktadır."

(Çakıroğlu, 1996)

İç ve dış göçler, mülteciler, *insanlık* madalyonunun öteki yüzü. Kimi *yoksuldan varsıla*, kimi *ölümden yaşama*, kimisi de *yaşamdan ölüme*.

Bunların arasından ölümden yaşama doğru olanlar genellikle *zorunluluk* sözcüğü ile birlikte anılırlar. Sanki işsizlik ve karnın doyumacaya dayalı ücretlilik şeklinde *yoksulluk* ile önceki *yaşam standardının* altında yaşamak, yoksullaşmak pek çok kişi için kaçınılmazdır gibi.

Zorunlu insan hareketlilikleri, en geniş anlamı ile anlaşıldığında; tüm doğal ve teknolojik *afetlerin* sonuçlarının, zorunlu göçlerin ve mülteciliğin yanı sıra, göçebelerin yerleştirilmesini, sığınmacı kamplarını, hapisaneleri ve akıl hastahanelerini de içerebilir.

Bunların hepsi de belirli bir *mekan kültürünün*, kimi zaman dönmemesine ve zorunlu olarak terk edilmesi anlamına gelirler.

1. Yerleşiklik üzerine kurulmuş bir düzenin mimarları, göçebelerin mekan kültürünün yok edilmesine ne derler acaba? Atalarımızın yaşam biçimi olarak tanıtilen göçebeliğin modası mı geçmiştir? Yerleşik düzenin kesinleşmesine aykırı özellikler mi taşır? Mimarlığın gelişmesi, meslek düzeninin yerleşmesi için de bu ruhun yok mu edilmesi gerekir?

Türkiye'de göçer çadırları (Davis, 1978)

"Özellikle Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından itibaren çok sayıda göçer aşiretler hızla yerleşik yaşama geçmeye köylerde ve kentlerde yerleşmeye başlamışlardır. Kendi olanakları ile yerleşik yaşama geçenlerin yanında devletin uyguladığı programlarla da yerleşik yaşama geçmek isteyenler olmaktadır.....günümüze kadar 1500 ailenin yerleştirilmesi sağlanabilmiştir..... İlk uygulama yıllarında yapılan konutların göçer aile-

lerin yaşama koşullarına daha uygun oldukları gözlenmektedir. Nüve konut özelliğini taşıyan bu konutlar geniş bir arsa içine yerleştirilmiş olup arsa içinde işletme binaları ve açık ahırlar da hi düşünülmüştür. Son yıllarda yeterli arsa ve arazi bulunamaması nedeniyle konutlar, sosyal konut özelliklerinde planlanmakta ve kentsel alanlarda da, kentlerin mahallelerine ilave edilen çok katlı binalar olarak inşa edilmektedir." (Doğanay, 1996)

2. Taşınmaz malların *kamulaştırılması* nedeni ile yeniden yerleştirilenler de bir başka grubu oluştururlar. 1960'lı yıllardan beri beşer yıllık kalkınma planlarında yer alan sulama projeleri, barajlar, havaalanı yapımı ve maden rezervlerinin kullanıma açılması gibi işlerin yapılması için, yani *kalkınmanın bedeli* olarak, insanlar yaşadıkları topraklardan uzaklaştırılmıştır.

"2010 yılına kadar inşasına başlanacak 150 baraj projesinden yaklaşık 500 köy ve 300.000 nüfusun etkileneceği tahmin edilmekte olup..... Yer seçimlerinin ailelerin tercihleri dışında oluşması bu uygulamaların en önemli sorunudur." (Doğanay, 1996)

3. Yabancı ülkelere toplu giriş yapan sığınmacılar, yerleştirildikleri *kamplarda* çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek üçüncü bir ülke tarafından *kabul* edilecekleri günü *beklerler*. Sığınmacı kamplarında mekanı kuran toplumsal yaşam düzeni nasıl bir şeydir? Hiçbir yerde olmayan bu insanlar, *elçilik binalarında* değildir. Bunların bazıları, hayati tehlike nedeni ile hapisaneden farksız ortamlarda *korunurlar*. Bazıları da geri gönderilmemek için devletlerine karşı suç işlerler.

"Kuzey Irak ve Bosna'dan Türkiye'ye sığınan küçük çocukların yapmış oldukları resimlerde gözünüze çarpan ilk mesaj, maalesef kan, şiddet ve evsizlik üzerine... Göreceksiniz o resimlerde sağlam bir ev yok; hatta bazılarında 'ev' mevhumu yok, 'çadır' mevhumu var..."

"Ülkemden kaçtıysam geride kalan mallarım üzerindeki haklarım nelerdir? Evim, aradan altı ay geçtikten ve başka bir aile tarafından işgal edildikten sonra hala benim olur mu?"

"Şimdi sizlere ülkemizdeki Bosna-Hersek'ten gelmiş olan mültecilerle ilgili teşkilatımızın çalışmalarından bahsetmek istiyorum....1992 Eylül ayından beri Bosna-Hersek'ten gelen ve Kırklareli Gaziosmanpaşa kampına yerleştirilen mültecilerin açil ihtiyaçlarını.... Yardım prefabrik ev, giyecek, yatak, battaniye, ısıtıcı, mutfak malzemeleri, 2000 kişilik atık su sistemi, hafızısıhha ve su sistemlerinin geliştirilmesi, meslek edinme kursları, eğitim malzemesi ve bazı tıbbi teçhizat gibi çeşitli malzemelerden oluşmuştur. Bunun yanında 1994 yılı sonuna kadar Dünya Gıda Programı tarafından yürütülen gıda yardımını da 1995 yılı itibarı ile temsilciliğimiz üstlenmiştir. Kampta ayrıca çocuklara

rol Al

gözenmektedir. üş bir arsa için e: açık ahırlar da- urazi bulunama- erinde planlan- allelerine ilave " (Doğanay,1996)

yeniden yer- 60'lı yıllardan ulama proje- lerinin kulla- nımının be- aklaştırılmış-

projesinden tahmin edil- lşında oluş- anay,1996)

leştirildik- ek üçüncü ler. Sığın- lüzeni na- çilik bina- ni ile ha- da geri

ocukların j, maale- simlerde t, 'çadır'

hakla- aile ta-

n mül- istiyo- Kırk- cil ih- e, ısı- sıhha ğitim rden i Gr- 1 iti- lara

egitim imkanları da sağlanmıştır. Çocuklar hem Türk okulları- na, hem de kampta Bosna programına uygun hizmet veren okullara devam etmektedir. 1990 yılından beri halihazırda mev- cut olan barınaklara ilaveten 445 ikiz prefabrik ev, teşkilatımız tarafından barınak, sosyal ve eğitim tesisleri olarak kullanılmak üzere temin edilmiştir. 1992 Haziran ayında Türkiye'ye gelmiş olan Bosnalı mültecilerin 15.000 den fazlası İstanbul'da ya ak- rabalarının yanında ya da kiralanmış yerlerde yaşamaktadır. Araştırmalarımız, bu kişilerin sağlık hizmetleri iş ve eğitim ola- nağı ayrıca ev giderlerini karşılamak üzere parasal yardıma acilen ihtiyaçları olduğunu göstermiştir."

"Yalnız TC kanunlarına göre diploma vermemiz mümkün ol- muyor. Ancak kendi konsoloslara bir mezuniyet belgesi verebi- liyorlar ki, sonradan ülkelerine gittikleri zaman o belgeyi kulla- nabilsinler diye."

"1988'deki kimyasal silah saldırısı ve 1991'deki Irak ordusunun saldırıları sonucunda binlerce Iraklı'nın Türkiye'ye kaçması..."

"Fakat Körfez savaşında o kadar büyük kitleler halinde insan- lar geldiler ki, ister istemez girdikleri yeri de tahrip ettiler. Evin birine girip oturuyorlardı, hiçbir yere çıkmıyorlardı, tuvalete bile- le... Başka çareleri yoktu, çünkü çoğu bitkin vaziyette zaten. Dolayısıyla, bu sığınmacılar Türkiye'den çekildiği zaman tam bir 'çekişme sürüşü' geçmiş gibi oldu oradaki sınır köylerimiz. Buradaki ailelere üçer aylık yiyecek dağıtmak zorunda kaldık; yok çünkü, başka çareleri yoktu. Ne un kalmış, ne masa-san- dalye kalmış, hepsi tamamen tahrip olmuş. O olayda yöre hal- kının çok büyük bir özverisi var..."

"Silopi Haç Konaklama Tesisleri Sığınmacı Kampı'ndaki Iraklı sığınmacılardan..... 1991 ve 1992 yılında kendi istekleriyle ülke- lerine geri dönenlerin hepsine ofisimiz tarafından Türkiye'den tedarik edilen barınma malzemeleri, yiyecek ve para yardımı yapılmış ve ülkelerine taşınmaları sağlanmıştır.... Bu 1400 Irak- lının Kuzey Irak'a dönüşlerinden sonra... geriye kalan 300 kişi ve ....kalmaları gerekeşi ile getirilen 335 Iraklı için kamp yeni- den düzenlenmiş, ilave teçizat ve gerekli malzemeler bütün yeni gelenlere dağıtılmıştır. Kamp Müdürlüğü stoklardaki Dün- ya Gıda Programı'nın yapmış olduğu yiyecek yardımının dağı- tılmasından sorumludur. Buna ilaveten ayda bir kere sebze, meyve, tavuk, yumurta gibi taze gıda dağıtımı da temsilciliği- miz tarafından yapılmaktadır. Ayrıca ısınma ve yemek pişirme- de kullanılmak üzere gaz tüpü, kampın bakım ve tamir gider- leri, sığınmacıların ulaşım masrafları, tıbbi giderler..."

"Bir mülteci kampından çıkarak eve dönmek, çoğu mülteci için sevinç vesilesidir. Anlamı yeni bir hayata başlamaktır. Ancak dönüşte, bir zamanlar evleri olan yıkıntularla karşılaşmak çoğu için yıkıcı olmaktadır.... İlk etapta yüzlerce çabuk etki yaratan proje ile... yeni iş kurmak, okulları ve klinikleri yeniden inşa et- mek, kuyu açmak, beklemiş tarlaları yeniden ekme için geri dönenlere ve komşulara yardımcı olunmaktadır."

(Çakıroğlu,1996)

Mülteciler de, ya iş bulamadıkları yabancı ülkelerde sefaletle sürüklenirler, ya da dışlanırlar. Dünyadaki pek çok şehirde serpiştirilmiş olan bu insanlar, aileler -23 milyon kişi- nasıl yerlerde yaşarlar ?

Ne sığınmacı, ne de mülteci *turist*ir. Yaşadıkları kamp ya da evler de *otel* değildir.

Türkiye, sorunlu sınır ilişkileri nedeni ile sadece Türk asıllı mültecileri kabul etmektedir. Geldikleri yerlerde asimilasyon politikalarına tabi tutulan bu insanlar, Türkiye'de yerleşebilir mi ? Bizimle kaynaşabilir mi ? Ankara Pursaklar Göçmen Ma- hallesi, şu satırları yazdırıyor.

"Göçmenin kopma anında başlayan YERSİZLİK duygusu sür- mektedir. Bugün, göçmen YERSİZDİR. Artık ne ORALIDIR, ne BURALIDIR. ORASI artık varolmayan ancak hafızalarda, anlar- da yaşayan YERdir. Bugün, değişmiştir. Bu nedenle göçmen, ar- tık ORAYA ait değildir. Burası ise, BAŞKALIK durumunun ardın- da saklanan SEYİRCİ konumunda olduğu YERdir. GÖÇMEN, ORASI İLE BURASI ARASINDA BİR YERDEDİR. Fiziksel mekan, özlemlerle çakışmaz. Temel ihtiyaçlara cevap vermesine rağ- men, kalıcılık üzerine kurulu fiziksel çevre, herşey gibi GE- ÇİCİDİR. Bu bağlamda, YERSİZLİK duyumundaki göçmen için Pursaklar Göçmen Mahallesi, yalnızca KONAKLADIĞI YER- DİR." (Yıldırım,Güvenç,Akin,1996)

4.

Sadece Türkiye'ye gelen insanlardan söz etmiyorum. Bir de gidenler var. Yüzyıllarca Osmanlı'nın *hoşgörüsü* altında dış- lanarak da olsa yaşamlarını sürdürebilmiş azınlıklar bugün nerededir ? Yüzyıllar boyu binbir emekle oluşturdukları üre- tim geleneğinden geriye sadece turist olarak ziyaret edebile- cekleri binalar mı kalmıştır ?

"Mesela 1927'de ilk nüfus sayımı yapılmıştır Türkiye'de. Ben onun oranlarını hesapladım. Biliyorsunuz ondan evvel müba- dele yapıldı, sadece İstanbul'da Rumlar kalmıştı. Eğer 1927'de- ki oranlarını muhafaza etselerdi, bugün İstanbul'da 550 bin Rum olmak gerekirdi. Ona yakın Ermeni olmak gerekirdi. Ya- hudiler geniş ölçüde İsrail kurulunca gittiler, fakat Yahudilerin de bugün olduklarından en az dört-beş kat daha kalabalık ol- mak gerekirdi. Gayrimüslim azınlıklar konusunda, parti farkı olmaksızın Cumhuriyet hükümetlerinin takip ettikleri çizgi, Türkiye'yi bu açıdan homojenleştirmeye yönelmiştir." (Çakıroğ- lu,1996)

Aynı durum bizler için de sözkonusu değil midir ? Tarihi bina- lar korunur da, neden geleneğe dair bütün bir kültür yok edi- lir,? Zaten *yeni üretim koşulları içinde kendikendine yok olma eğilimi taşıyan geleneksel* bina üretim bilgisinin günümüz mi- marlığına nasıl bir zararı olabilir ?